

Hanus Andreassen:
Dóttir av Proteus
(Mentunargrunnur
hins Føroyska Stud-
entafelagsins í Key-
mannahavn, Tór-
shavn 1980, 116 s.,
kr. 80).

Søguvevni koma ikki út á føroyskum á hvørjum degi, og tí er tað so mikið meira gleðiligt, tá ið ein nýggjur høvundur — hóast hann er vanur at nýta pennin til yrkingar, greinir og týðingar — vágur sær inn í prosaini. Tað tykist, sum tað er ein nýggi grøði á veg á hesum øki innan føroyskar bókmentir, ein grøði sum í 30 og 40'árunum, og tann tíðin, tá ið Jens Pauli Heinesen var heilt einsamallur á pallinum, er helst farin.

Tað eru seks søgur í savninum, byttar í triggar bólkir við tveimum í hvørjum eftir evni og viðgerð; uppbýtingin kann nevast soleiðis: I. frá barnaárunum á bygð, II. vaksni og í hornatøkum við kærleikan í Keypmannahavn og í Havn. Í báðum hesum bólkum sigur eitt og frá og er í sentrum, í teimum báðum seinastu søgunum er eg í minni sentralt, er líka so nógv eygleiðari sum luttakari. Luttøkan í hendingunum kemur í lag skákvegis, og ikki tí hann vil luttaka. Lýsingin av øðrum menniskjum og tí tey standa fyri, er tað umráðandi í hesum søgum.

Fyrsta søgan »Hellan« er vøkur søga frá barnaárunum; hon sigur frá tí ljósu síðuni av barnaheiminum, men lesarin feli, at myrkur og óndar kreftir liggja og lúra beint aftan fyri sýnina. Tá drongurin spælir á helluni langt frá bygðini, er hann lukkuligur, farin inn í ein ævintýrheim, har, sum hann sjálvur sigur »tað bilæt av sær sjálvum, bygðin hevði givið sær, sindraðist sum flog í vindinum«. Tað liggur beint undir tromini, at hann kennir seg happaðan av bygðafólkinum, kennir seg læstan í eina spennitroyggju, tey hava gjørt til hann, og sum tey móti hansara vilja royna at hava hann ílatnan. Hella stendur fyri honum í dreymlýsi, meðan bygðin fær hesi orð: »Eg kendi bygðina við sínum túnum, rennum, kóstagørdum og øskudungum«.

Í »Undir tunum veingjabreiði« verður bygðin lýst ikki sørt ironiskt í byrjanini: har kann eingin synd vera, tí prestar og prædikumenn

vitja so tíðum, og restini tekur lærarin sær av, »so mundi nokur sál hava nakra neyð har á staðnum?« Og stressaðir ferðamenn sum vitja, meina at her má reinleikin bøgva.

Síðani visir høvundurin, hvussu smábygdin mangan er eitt helviti, sum hann ið kemur uttanifrá ikki merkir, men sum hann — og serstakliga tann minni menti — sum býr í bygðini veit alt um. Tað tekur tíð at læra at tulka tað dulda haði og spotti: »tað kravdi tev og týðarakynstur«. Eins og drongurin ikki veit, hvussu hann skal tulka tað, sum teir vaksnu menninir siga og gera, veit hann heldur ikki, hvat Gud vil honum. Tað ljúta hjá teim gudlydnu og hjartareinu bygdamonnum verður flutt yvir á Gud í einum hægrí potensi, tí bygdamentanin er jú eksponertur fyri hann. Drongurin ræðist ikki illamann, men Gud:

»Gud, tað var lukturn av sápu og sunnudegi, svartar skikkjur og álvarsom andlit, smár og undarliga snjallir missionerar, sum talaðu um náðina og Guds kærleika og gleðina í tí »halla Jesu Kristusi«, so at knykjar komu í óvita-pannum, og gler legðist á tey smáu barnahjörtini...«

og tann myndin, drongurin hevur av himmiríki frá einum dreymi, er eitt satt helviti:

»Einaferð droymdi hann, at hann var deyður, og hesu ferð var hann komin í himmiríki, og himmiríki var eitt litið, avlangt kamar, grátt og hvitt og undarliga tómt, sum ein hugmynd av endaloysins og ævinleikans ræðuleika, og einastu íbúgvavarnir í himmiríki vóru Gud og Jesus og Hin heilagi Andin og so Kaisten og beiggi hansara, og í hesum tronga rúminum flugu teir so aftur og fram, og har skuldu teir so flúga aftur og fram í allar ævir. Eingin segði nakað, og eingin gjørdi nakað, og hesin endaleysi, endaleysi, livandi deyðin, hesin grá, tigandi, ævinligi tómlíkin var tað óhugnaliga, asta, Kaisten nakrantíð hevði droymt um ella upplivað — vónloysi teirra, ið noyðast at vera til, uttan at liva, uttan at

»Dóttir av Proteus« er ein av vakrastu bókum sum er komin á føroyskum. Ingvi Joensen hevur gjørt permuna.

doygja, í ævigar tíðir. Grátt, hvitt, tómt, endaleyst...«

Himmiríkið er upplivað næstan sum Sartre lýsir helviti í sjónleikinum »Huis clos« (Læstar dyr) ella sum Kafka kundi funnið uppá.

Drongurin veit ikki, hvat tað eru fyri krøv Gud og tey vaksnu seta til hann, men hann hevur varhugan av, at hann ikki lukar tey undir nokrum umstøðum, og tilveran er fyllt við iva og við ræðslu. Hann feli, at alt sum fyrirferst honum er hansara feilur og á heimferð, eftir at vera illa viðfarin av nokrum øðrum dreingjum, hevur hann hesa viðmerking til tey vaksnu: »tey vaksnu, hugsaði hann, so bytt, so góðvarin, so sakleys«. Tey vita ikki av tí sortudiki av skomm og synd og óreinheit, sum er tann heimur drongurin ferðast í.

Ein bygdamaður, Einar, verður lýstur soleiðis: »tað var nakað undarliga ívasamt við honum, sum um rot var komið í salina hjá honum«. Hendan myndin hoskar í stóran mun eisini til bygðina, sum fólk uttanifrá meta sum eitt litið paradís, men sum er rotin í merginum. Profeturin Geirmundur í søguni hjá

Jens Paula Heinesen »Hetja í hjartasorg«, sigur tað soleiðis: »Pinkubýurin er bøðilin«.

Formliga hoyrir søgan heima í sama bási sum gravskriftsyrkingarnar hjá Edgar Lee Masters »Spoon River Anthology« og søgurnar hjá Sherwood Anderson »Winesburg, Ohio« ið avdúka fals, svik og óndskap sum bøgva undir tí romantisku og friðsælu yvirflátni í tí amerikansku landsbygðini. Søgan hjá Hanusi er bert enn meira sviðandi, og barnaárin vera ein skerseldur av happing og meinfýsni, ein gonga í ævigum ótta fyri ikki at gera tað rætta, fyri ikki at gerast rættur maður.

»Tann bláa kannan« fer fram eitt heitt vár í Keypmannahavn, og frásøgumaðurin hoyrir nátturuna siga við seg: »Lívið er bara eina ferð, far út og tak tað, meðan tað er«. Men tað er akkurát hetta, hann ikki vágur, sjálv at hann fær møguleikan latna upp í hendurnar. Hann hevur tokað til eina gentu, ið, sum tíðin líðir, verður hansara alt og eitt, men hann torir ikki at gripa eftir henni, hann fer ikki longur enn at hugsa. Og tá ið vinmaðurin og vallarin Gustav, ið ikki hevur lyndi at lata seg

niðurbinda av djuphugsni, kemur framvið, er so stutt til hann er horvin við gentuni.

Søgan lýsir nakað tað sama, sum Johannes V. Jensen sigur um Christ-ian 2. í skaldsøguni »Kongens Fald«:

Nei det staaer skrevet, at den, der tvivler, altid, altid skal ende med at undlade, han skal ende med at lade den Sag falde, der er Genstand for hans Tvivl«.

Í tí framúr titulsøguni »Dóttir av Proteus« hevur høvudpersónurin aftur torført við at gripa møguleikan, tá ið hann er har; tað verður sagt um hann: »Men hann fekk ikki tikið avgerðina, beint tá hann skuldi, hann lorkaði lögini burtur«.

Søgan fer fram í einum ølklubba eitt vikuskifti-kvöld við retrospektivum brotum flættaðum inn í tað frálíku lýsingina av ølklubbalívinum.

Gentan sum ást hansara stendur til, verður lýst soleiðis: »hon var sum ein dóttur av Proteus send inn í ætt teirra einhamaðu at skapa kaos, rúðuleika, hóttafall«. Eins og Proteus hevur hon óteljandi hamar og er tí ikki løtt at halda fäst. Tá náttin er av, er hon farin avstað við einum øðrum og høvudpersónurin má fara heim til gentu, ið biður eftir honum, men sum hann ikki er førur fyri at elska:

»Tað kendist, sum bankaði onkur upp á hansara hjartarúm, og sum fekk hann ikki latið upp, hvussu fegin hann so vildi, tí lykilin lá fjaldur djúpast á havsins botni«.

Stoðan í kærleiksspælinum er sum fyrsta ørindi í yrkingini »De evige tre« hjá Tove Ditlevsen:

Der er to Mænd i Ver-den, der bestandig krydser min Vej, den ene er ham jeg elsker, den anden elsker mig.

Tað er ein dæmur av Rikardi Long yvir søguni »Gerontiskt millumspæl«.

Fyrstu setningarnir eru: »Det er skönt at bli gammel«, sigur ein persónur í stuttøguni »Det mørkner over vågen« eftir Hjalmar Söderberg.

Bæði heilsanin til aldirðin og Söderberg eru fastir tættir í skald-

skapinum hjá Rikardi Long. Og teir makt- og ognargraðu gerontarnir í »Gerontiskt millumspæl« eru í ætt við teir nouveaux riches sum Rikardi Long lýsir í søguni »Kafeið«:

»Hvi kom hann at hugsa um húnarnar í Rom, hesar barbarar á hestbaki, ið sigraðu yvir øllum vegna matlyst sinum og styrki, óvitsku sini og tvørandi illusionum, hvussu teir settu seg í rómaranna setur, ótu mat tierra, kindu konum teirra, keyptu sær búna teirra og lærdu seg vanar teirra og hábrøgd, men kundu ikki keypa sær andlit teirra, hugsunarhatt teirra, ættarbregði og túsunddragomlu traditið. Er tað ikki so, at hvør öld hevur sínar húnar, ið bert liggja í slys og ansa lögini fyri at rúsa fram og taka sin part av livsins góðgættum? Biða bert; um tvey ættarlið hava eftirkomarar teirra kanska bæði søgu og traditið«.

Tittulin spælir upp á tveir týðingar; á ein bógvin á paralleltitin við teir harðendu gomlu ráðsharrarnar í Sparta.

Í seinastu søguni »Tann nýggi maðurin« verður ein smadrongur illa argaður av arbeiðsfelaginum hjá frásøgumanninum, Gunnar, innitil hesin steðgar honum. Stutt framanundan er argingarmaðurin sjálvur argaður av einum timburmanni ið skeitir, og Gunnar minnist frá frikorterunum í skúlanum:

»inni í króknum stóð ein grátandi smadrongur, uttan um hann, í einum ringi so tøttum, at hann slapp ongan veg, stóð ein múrur av geylandi óvitum, sum í kóri ekkoðu rópin hjá undan-gongumanninum: —

Skeiteygad, skeiteygad, skeiteygad, skeiteygad...«

Timburmaðurin sum hevur verið happaður, ger tað sama við tann dælska arbeiðsmannin, sum hann veit er veikari, og arbeiðsmaðurin roynir at lætta um sína stigmatisering við at arga tey einastu, sum eru veikari enn hann: børnini. Tað er sum ein harmonikusanstoytur, hvør skumpar undir tann næsta, men tað verður altíð tráða niðureftir, á tann veikara.

Søgurnar eru væl meira intellektuellar enn Framhald á síðu 13